

HANDBOK FÖR ARBETET MED KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING

VERSION 1:2

INNEHÅLL

Handboken för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning	4
1. Bakgrund och syfte	5
2. Handbokens disposition	5
3. Mål för arbetet med det kyrkliga kulturarvet och kyrkoantikvarisk ersättning	6
Kulturarvsansvar	6
Kulturarvsnytta	6
Transparens	6
Kyrkorna ska vara öppna och tillgängliga	7
Förståelse och respekt i samverkan	7
4. Lagar, förordningar och föreskrifter som ligger till grund för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning	8
Kulturmiljölagen (1988:950)	8
Kulturmiljöförordning (1988:1188)	8
Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (krfs 2012:2)	8
5. Svenska kyrkans projekthanterings-system	9
6. Objekt berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning	10
Ödekyrkogårdar och kyrkoruiner är i regel inte berättigade ersättning	11
7. Åtgärder berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning	13
Ersättningsnivåer	13
Vård och underhållsåtgärder	13
Strategiska vård- och underhållsrelaterade åtgärder	15
Anpassade lösningar för tekniska installationer	15
Skadeförebyggande åtgärder	15
Förvaring och skydd av inventarier	16
Upprättande, revidering och komplettering av vård- och underhållsplan	16

Driftskostnader	17
Stiftsövergripande eller nationellt angelägna kunskapsunderlag	17
Informations- och visningsinsatser	18
Arbete för ökad tillgänglighet för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga	18
Arkeologisk förundersökning eller särskild undersökning enligt 2 kap. 13 § KML	18
Vård och underhållsåtgärder på kyrkliga kulturminnen	18
8. Handläggning och samråd	19
Ansökan om kyrkoantikvarisk ersättning	19
Stiftens arbete med ansökningar och remittering till länsstyrelser	20
Ansökan om ram	21
Kyrkokansliets arbete med ramansökan och remittering till riksantikvarieämbetet	21
Nationella projekt	21
Kyrkostyrelsens beslut om fördelning i landet	21
Förankring av fördelning inom respektive stift	21
Stiftsstyrelsens beslut om fördelning av ersättning i stift	21
Ändring av ärendebeslut	22
9. Ekonomihantering och redovisning av ersättnings fördelning och effekter	23
Rekvirering av kyrkoantikvarisk ersättning	23
Rekvirering av stiftsprojekt	25
Dispositionstid och omfördelning inom befintliga ramar	25
Ansökan om förlängd dispositionstid	25
Tidplan för handläggning av kyrkoantikvarisk ersättning	26
Bilagor	27

HANDBOKEN FÖR ARBETET MED KYRKO- ANTI-KVARISK ERSÄTTNING

1. BAKGRUND OCH SYFTE

Villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning (KAE) reglerar Svenska kyrkans användning av KAE enligt 4 kap 16§ kulturmiljölagen (1988:950) (KML) och Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2). De utgår även från regeringens skrivelse (Skr. 2013/14:152) och kulturutredningen (prop.2009/10:3 Tid för kultur). Villkoren är framtagna av Svenska kyrkan i samverkan med Riksantikvarieämbetet (RAÄ) och länsstyrelserna. Villkoren är antagna av kyrkostyrelsen (senast reviderade 2013-03-05).

Syftet med handboken är att tydliggöra förutsättningarna för kyrkoantikvarisk ersättning och för de beslut som fattas samt att öka samsynen mellan stiftet i handläggning och bedömning av ansökningar. Handboken är avsedd att fungera som ett stöd till berörda parter i arbetet med att handlägga kyrkoantikvarisk ersättning. Handboken kan ses som ett komplement till villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning och kan med fördel läsas parallellt.

Handboken uppdateras regelbundet, så att den speglar aktuella frågor och praxis när det gäller ersättningens fördelning, användning och redovisning. Denna handbok i version 1:2 har antagits av kyrkostyrelsen 2016-10-20. Den tidigare handboken i version 1:1 upphör härmed att gälla.¹

Som stöd i arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning finns även följande dokument:

- Kyrkostyrelsens årliga beslut om fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning
- Handbok för Svenska kyrkans projekthanteringssystem (PHS)

¹ Arbetet med den nya handboken har pågått under 2013–2016 i en arbetsgrupp där representanter från stift och länsstyrelser har medverkat tillsammans med kyrkokansliet. Riksantikvarieämbetet har deltagit i arbetets inledande skede. Handboken har remitterats till stiftet, länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet innan den fastslagits.

2. HANDBOKENS DISPOSITION

Nedan följer kommentarer och förtydliganden av innehållet i villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning. Kommentarnas struktur utgår från villkoren och kommentarer redovisas löpande i samma följd som i villkoren.

3. MÅL FÖR ARBETET MED DET KYRKLIGA KULTURARVET OCH KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING

Villkor 1 utgör viktiga övergripande förutsättningar för arbetet med det kyrkliga kulturarvet och med den kyrkoantikvariska ersättningen. Handbokens målsättning är att ytterligare fördjupa bilden av målskrivningen och förutsättningarna för arbetet.

KULTURARVSANSVAR

Begreppet kulturarvsansvar används i *villkor 10* och definieras där utifrån det samlade kyrkliga kulturarv som varje ekonomisk enhet inom Svenska kyrkan äger eller förvaltar i förhållande till det sammantagna nationella beståndet. I detta sammanhang kan kulturarvet mätas i antalet skyddade kyrkobyggnader, begravningsplatser och kyrkotomter respektive byggnadsytan för dessa fastigheter. Antalet kulturhistoriskt värdefulla inventarier och kulturhistoriskt mycket värdefulla gravanordningar är också variabler för att uppskatta det samlade ansvaret. I kyrkostyrelsens beslut tas hänsyn till kulturarvsansvaret på stiftsnivå. För närvarande mäts kulturarvsansvaret i stiftets antal skyddade kyrkobyggnader i förhållande till det totala antalet i landet.

Denna nya definition av begreppet *kulturarvsansvar* är en följd av kontrollstationsarbetet 2014. Alla skrivningar som kan tolkas som att ersättningen kan verka utjämnande kommer på sikt tas bort från både villkor och handbok.

KULTURARVSNYTTA

Den kyrkoantikvariska ersättningen ska användas till kulturhistoriskt motiverade kostnader för vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena. Svenska kyrkans har i sitt förvaltningsansvar och i tolkningen av begreppet *största möjliga kulturarvsnytta* låtit sig inspireras av statens kulturpolitiska mål, att kulturarvet ska bevaras, användas och utvecklas.

Svenska kyrkan ska säkra värden och bevarandet av det kyrkliga kulturarvet och ha tillräcklig kunskap och kompetens för uppgiften. Dessa mål som uttalas i överenskommelsen med staten sammanfattas i villkoren med begreppet *största möjliga kulturarvsnytta*. Det innebär att den kyrkoantikvariska ersättningen ska bidra till att förvaltningen av kulturarvet sker långsiktigt hållbart med största möjliga nytta för de kulturvärden det kyrkliga kulturarvet omfattar. Eftersom kulturarvet är en allmän tillgång och en viktig samhällsresurs ska därmed ersättningens användning och resultat ge positiva samhällseffekter inom till exempel ekonomisk, social, kulturell och ekologisk utveckling och därmed bidra till det långsiktigt hållbara samhället. Begreppet innefattar även goda kunskaper, planering och framförhållning vilka utgör förutsättningar för att kunna åstadkomma största möjliga kulturarvsnytta.

Det kyrkliga kulturarvet är omfattande och värdefullt genom att många människor tillskriver kyrkorna olika betydelser. Betydelsen eller värdet kan finnas i helheter eller i delar och förvaltarna har olika förutsättningar att vårda och bevara det kyrkliga kulturarvet. Ett sätt att öka kulturarvsnyttan är att identifiera kulturvärden och de förutsättningar varje ekonomisk enhet har att förvalta dem. Processen bör följas av förslag på hur kulturarvet kan bevaras, användas och utvecklas och vilken antikvarisk ambitionsnivå förvaltningen bör hålla för respektive objekt.

TRANSPARENS

Svenska kyrkan använder begreppen kulturarvsansvar och kulturarvsnytta för att uppnå målet för arbetet med det kyrkliga kulturarvet och den kyrkoantikvariska ersättningen och i förlängningen även i överenskommelsen med staten. Svenska kyrkans beredning ska

kunna granskas och motivet till fördelningen ska vara transparent. Därför ska samtliga ansökningar om kyrkoantikvarisk ersättning redovisas i Svenska kyrkans projekthanteringssystem, PHS, med projektnamn som har relevans för projektets innehåll. I särskilt komplicerade fall kompletteras projektnamnet också med en motiveringstext för att öka förståelsen för den föreslagna åtgärden. I handboken anges en rekommenderad ersättningsnivå för flertalet åtgärder till vilka kyrkoantikvarisk ersättning kan utgå, ett så kallat riktvärde. Det anges också ett spann inom vilken åtgärdens ersättningsnivå kan uppgå till. Avvikelser från riktvärdet ska motiveras utifrån kulturarvsnytta och kulturarvsansvar i varje enskilt projekt (se även sida 10, om ersättningsnivåer).

KYRKORNA SKA VARA ÖPPNA OCH TILLGÄNGLIGA

Enligt överenskommelsen mellan Svenska kyrkan och staten ska kyrkorna vara öppna och tillgängliga i minst samma utsträckning som vid relationsändringen år 2000. Detta innebär att Svenska kyrkan ska arbeta aktivt med att öka tillgängligheten till kyrkorna och begravningsplatserna. Det gäller den fysiska tillgängligheten i form av öppenhet och i vilken mån fastigheten är tillgänglig för funktionshindrade. Det gäller även hur tillgänglig informationen om dess kulturvärden är, i form av skyltning vid objektet, tryckta publikationer

eller digitalt på hemsida och i olika appar. De arbeten som utförs med kyrkoantikvarisk ersättning bör på olika sätt kommuniceras till allmänheten beroende på arbetets omfattning och innehåll i t.ex. församlings-skrifter, skyltar vid byggarbetsplatsen eller digitalt via webben.

FÖRSTÅELSE OCH RESPEKT I SAMVERKAN

Staten och Svenska kyrkan ska enligt överenskommelsen samarbeta och samverka i övergripande frågor som gäller de kyrkliga kulturminnena, vilka är av stor vikt för Svenska kyrkan och även för samhället. Det kyrkliga bruket är en väsentlig del av kulturvärdet i det kyrkliga kulturarvet. För att vara fortsatt levande och angelägna behöver därför kyrkorna kunna förändras i takt med tiden och med stor hänsyn till befintliga kulturvärden. Detta skriver även regeringen i sin skrivelse till riksdagen om kyrkoantikvariska frågor (Skr. 2013/14:152). För att balansera dessa intressen måste en dynamisk diskussion och en god samverkan finnas. Den centrala och de regionala samrådsgrupperna är viktiga arenor för detta.

Målet om samverkan gäller även fördelningen av den kyrkoantikvariska ersättningen. Den ska enligt kulturmiljölagen ske efter samråd med myndigheterna inom kulturmiljöområdet.

4. LAGAR, FÖRORDNINGAR OCH FÖRESKRIFTER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR ARBETET MED KYRKO-ANTIKVARISK ERSÄTTNING

KULTURMILJÖLAGEN (1988:950)

Kulturmiljölagen är den centrala lagen på kulturmiljöområdet. Den inledande paragrafen (1 kap. 1§) berättar att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö och ansvaret delas av alla, såväl enskilda som myndigheter. I 4 kapitlet finns bestämmelser om skydd för kyrkobyggnader, kyrkliga inventarier, kyrkotomter och begravningsplatser. Kulturmiljölagens 4 kapitel ska ses mot bakgrund av Svenska kyrkans ställning i det svenska samhället genom århundraden.

KULTURMILJÖFÖRORDNING (1988:1188)

I kulturmiljöförordningen finns bestämmelser om vissa myndigheters uppgifter rörande bland annat kyrkliga kulturminnen och kulturföremål. Länsstyrelsen ska bland annat samråda med Riksantikvarieämbetet innan

de fattar beslut i ett ärende enligt kulturmiljölagen som kan medföra ersättningsskyldighet eller på annat sätt är av större vikt. Förordningen ger också Riksantikvarieämbetet befogenhet att upprätta föreskrifter om verkställighet för bland annat 4 kapitlet i kulturmiljölagen.

RIKSANTIKVARIÉÄMBETETS FÖRESKRIFTER OM KYRKLIGA KULTURMINNEN (KRFS 2012:2)

Föreskrifterna om kyrkliga kulturminnen syftar till att förtydliga innehållet i 4 kapitlet i kulturmiljölagen bland annat så att skillnader i tillämpningen av lagen i olika delar av landet begränsas. Riksantikvarieämbetets föreskrifter följs också av en vägledning som är mer resonerande och ger mer detaljerade tolkningar av kulturmiljölagens innehåll.

5. SVENSKA KYRKANS PROJEKTHANTERINGSSYSTEM

Svenska kyrkans projekthanteringssystem, PHS används sedan år 2002 för att administrera och följa upp fördelningen av kyrkoantikvarisk ersättning. Systemet innehåller moduler för dokumenthantering, budgetering och ekonomihantering. Svenska kyrkan har gett ut en handbok som belyser hanteringen av PHS i arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning. Senaste revideringen är gjord 2014-09-29.

6. OBJEKT BERÄTTIGADE TILL KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING

Villkor 2 reglerar vilka objekt som kan komma ifråga för kyrkoantikvarisk ersättning. Huvudregeln är att det är de ”skyddade” kyrkliga kulturminnena som kan komma ifråga för kyrkoantikvarisk ersättning. Med ”skyddad” avses sådana kyrkor, kyrkotomter, begravningsplatser, inventarier som omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kap. 3, 4, 9, 13 och 14 §§ kulturmiljölagen (KML). För undantag från denna regel se kommentar till 2d och 2e nedan.

Villkor 2c anger att de kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser som lyder under tillståndsplikt enligt 4 kap. 3, 4, 13, 14 §§ KML kan beviljas ersättning för kulturhistoriskt motiverade kostnader. Enligt Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2) § 11 ska ägare till dessa objekt ansvara för att det finns en vård- och underhållsplan. För att en kyrkobyggnad, kyrkotomt eller begravningsplats ska kunna få kyrkoantikvarisk ersättning måste objektet omfattas av en vård- och underhållsplan. Objektet ska vara kopplat till en vård- och underhållsplan i kyrkobyggnadsregistret (KBR).

Villkor 2d beskriver ett undantag från huvudregeln om att ersättning endast ska kunna ges till skyddade objekt. Skrivningen avser en situation där kyrkomiljön är under utredning för eventuellt skydd enligt 4 kap. § 4 KML och att det finns stora tekniska brister i miljön som kan leda till akut förfall. Utredningen ska ha kommit så långt att länsstyrelsen gett förslag på särskilt utpekande i enlighet med de rutiner som RAÄ meddelat i skrivelsen *Rutiner för urval av yngre kyrkobyggnader och begravningsplatser som ska omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kap. KML* (RAÄ, Dnr 312-1739-2008).

Från den 1 januari 2014 är det länsstyrelserna som beslutar om att kyrkobyggnader, som är uppförda efter 1939 års utgång, ska skyddas enligt 4 kap. § 4 KML. Villkor 2d kommer att ändras i nästa revidering av villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning.

Villkor 2e beskriver ytterligare ett undantag från huvudregeln att ersättning endast ska kunna ges till skyddade objekt. Det är rimligt att karaktäriseringar och kulturhistoriska värderingar som berör icke skyddade objekt kan stödjas med kyrkoantikvarisk ersättning om syftet är att identifiera kulturhistoriska värden inom ett bestånd och därmed göra det möjligt att peka ut vilka objekt inom beståndet som bör kunna omfattas av särskilt beslut enligt 4 kap. § 4 KML. För att ett sådant urvalsarbete ska vara möjligt bör inventeringen omfatta ett större geografiskt område.

Från den 1 januari 2014 är det länsstyrelserna som beslutar om att kyrkobyggnader, som är uppförda efter 1939 års utgång, ska skyddas enligt 4 kap. § 4 KML. Villkor 2e kommer att ändras i nästa revidering av villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning.

Villkor 2f avhandlar kyrkotomtsbegreppet och hur detta avgränsas och definieras. Kyrkotomt är ett område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion, men som inte är begravningsplats. Vidare anges att länsstyrelsen i samförstånd med församlingen bör definiera kyrkotomten innan ersättning kan ges till vård av objekt på denna. Det finns ingen procedur fastslagen i KML för sådan avgränsning, dock anges följande definition av kyrkotomt i Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2) 5 §. Till kyrkotomt hör:

1. ett område kring en fristående klockstapel som hör samman med en kyrkobyggnad utan att vara placerad i anslutning till denna, och

2. en begravningsplats, eller del av begravningsplats, som efter tillstånd från länsstyrelsen enligt 2 kap. 14 § begravningslagen (1990:1144) helt eller delvis lagts ned eller överlåtits, och som är belägen i anslutning till kyrkobyggnad.

Förvaltning av kyrkotomten ingår inte i begravningsverksamheten, därför kan ersättning även ges till mindre kostnadskrävande åtgärder enligt de riktvärden för ersättningsnivåer som anges under villkor 3a. Dock gäller kravet att objektet ska representera mycket höga kulturhistoriska värden. Det rör sig vanligen om byggnader, fasta anordningar såsom omgärdningar och monument samt växtlighet såsom alléer eller trädkransar.

I *villkor 2g* anges att kyrkoantikvarisk ersättning kan användas till särskilda objekt på begravningsplats. Kyrkan har som huvudman för begravningsverksamheten rätt att täcka kostnaderna för vård och underhåll av begravningsplatserna och deras kulturhistoriska värden genom begravningsavgiften. Det kan dock finnas tillfällen där det är oskäligt att finansiera värdena via avgiften. Som villkoret anger ska det vara situationer med särskilt kostnadskrävande åtgärder och mycket höga kulturhistoriska värden, vilket vanligtvis avser två olika slags situationer. Den ena är när åtgärden är omfattande och därmed kostsam. Typfallet är omläggning av en lång bogårdsmur av sten eller omfattande arbeten på stigportar, kapell eller andra fasta anordningar. Den andra situationen som avses är när åtgärderna är komplexa och kräver omfattande specialistinsatser för att upprätthålla de kulturhistoriska värdena eller särskilt tidskrävande insatser av konservator eller specialiserad hantverkare som följd.

Fristående gravkor på begravningsplats där gravrätten tillfallit församlingen kan anses vara en byggnad på begravningsplats och kan erhålla kyrkoantikvarisk ersättning.

ÖDEKYRKOGRÄDAR OCH KYRKORUINER ÄR I REGEL INTE BERÄTTIGADE ERSÄTTNING

Det kan finnas gränsdragningsproblem mellan 2 kap. KML (fornminnen) och 4 kap. KML (kyrkliga kulturminnen). Ytterst är detta en myndighetsfråga och i de fall oklarheter uppkommer så är det i stöddokument till tolkningen av KML som svaren ska sökas. Om oklarheter ändå kvarstår är det länsstyrelsen som ska tillfrågas.

Det är inte möjligt att för en och samma sak tillämpa bägge lagrummen. Detta får även följdverkningar för vad som är berättigat kyrkoantikvarisk ersättning. Ett objekt som är skyddat enligt 4 kap. KML eller ett ärende där beslut fattas enligt 4 kap. KML, och där kul-

turhistoriskt motiverad kostnad uppstår, är ersättningsberättigat. Ett objekt som är skyddat enligt 2 kap. KML eller ett ärende där beslut fattas enligt 2 kap. KML är inte ersättningsberättigat.

I Riksantikvarieämbetets vägledning till 4 kap. KML finns några rättesnören att gå efter gällande gränsdragningen mellan 2 och 4 kap. KML. Vägledningen medger att 2 och 4 kap. KML visserligen kan samexistera på samma plats, men gör en generell gränsdragning mellan "ovan mark" (4 kap. KML) och "under mark" (2 kap. KML). En varaktigt övergiven struktur på begravningsplats, till exempel underjordiska lämningar efter äldre byggnadskroppar, bör sålunda hanteras enligt 2 kap. KML. Däremot bör grundmuren till den befintliga byggnaden räknas som en del av kyrkobyggnaden och därmed hanteras enligt 4 kap. KML.

En kyrkoruin, även om den ligger på en begravningsplats som ännu är i bruk, uppfyller rekvisiten för 2 kap. KML och på åtgärder för densamma bör inte kyrkoantikvarisk ersättning utgå.

Villkor 2b avser att reglera en procedur så att kyrkoantikvarisk ersättning ska kunna ges till kulturhistoriskt mycket värdefulla gravanordningar utan att dessa förs upp på kyrkans inventarieförteckning. Detta förutsätter att en sakkunnig inventering gjorts på kyrkogården och att en eller flera gravanordningar där har pekats ut som mycket kulturhistoriskt värdefulla, att gravrätten för dessa gravar har gått tillbaka till församlingen samt att gravanordningen tillfallit upplåtaren av gravplatsen. En lämplig metod för detta är att de aktuella gravanordningarna förtecknas i ett dokument "kulturhistoriskt mycket värdefulla gravanordningar" och församlingen genom beslut i kyrkorådet åtar sig att vårda och bevara dessa. Listan ska fastställas i samråd med länsstyrelsen vilket innebär att länsstyrelsen ska beredas möjlighet att granska listan samt föreslå kompletteringar och ändringar.

Ersättning kan också, enligt villkor 3b, ges till den inledande inventeringen som syftar att peka ut de mycket värdefulla gravanordningarna.

Inventeringen bör inkludera en kulturhistorisk utredning och prioritering i syfte att peka ut bevarandevärda gravvårdar med tydliga angivna kulturhistoriska motiv. Upprättande av en allmän förteckning över samtliga gravvårdar är inte ersättningsberättigat och bör istället finansieras av begravningsverksamheten.

Vid inventering och upprättande av listan över kulturhistoriskt mycket värdefulla gravanordningar är det viktigt att beskriva alla delar, inklusive eventuell växtlighet, som ingår i gravanordningen. Gamla växter, exempelvis ett hängträd, buxbomsklot eller en klippt häck som ram, riskerar att dö vid eventuell flytt av sådan gravanordning, vilket gör beskrivningen av det kulturhistoriska värdet viktig.

Villkor 2i; För att kyrkliga inventarier ska kunna ges ersättning ska de vara upptagna på församlingens lista över kulturhistoriskt värdefulla kyrkliga inventarier. Det är stiftets ansvar att kontrollera detta.

Inventarier som är deponerade hos museer kan komma ifråga för kyrkoantikvarisk ersättning om det är klarlagt att inventarierna fortfarande är församlingens egendom och att de är uppförda på kyrkans inventarieförteckning med notering om att inventarierna förvaras på museet. Så långt det är möjligt ska ägarskapet styrkas genom depositionsinstrument/låneavtal eller andra dokument som visar att föremålen fortfarande är i kyrklig ägo. Museet ifråga måste naturligtvis också ta ett ekonomiskt ansvar för vården av de föremål man förvaltar och till del bekosta vårdinsatserna. Hur kostnaderna ska fördelas mellan församling och museum går inte att schablonmässigt ange, men bör bero på hur länge föremålen varit i museets samlingar, vilket skick de var i när de deponerades samt vilket skälet är till vårdinsatsen. Vid åberopande av detta villkor ska målet största möjliga kulturavsnitt särskilt beaktas vilket i sin tur förutsätter att en fungerande samverkan med länsstyrelserna finns och att samsyn i frågorna så långt som möjligt föreligger.

Gravvårdar som kan komma ifråga för Kulturmiljöförordningens 19 § och därmed klassas som ett kyrkligt inventarium är gravhällar som ursprungligen haft sin placering inne i kyrkan men som nu har en sekundär placering. Alla andra gravvårdar som anses bevarande-

värda ska klassas som kulturhistoriskt mycket värdefulla gravanordningar. Se villkor 2h.

Villkor 2j; Eftersom kyrkoantikvarisk ersättning är avsedd att kompensera Svenska kyrkan för kostnader man har för förvaltningen av de skyddade kyrkliga kulturminnena så är huvudregeln att det endast är kostnader för sådan egendom man själv äger och förfogar över som kan komma ifråga för ersättning. Delvillkoret avser att reglera situationer som kan uppstå när egendom ägs av annan part, men förvaltas av en organisatorisk del inom Svenska kyrkan. Det rör till exempel sam- eller stiftelseägda kyrkor eller minnesmärken helt integrerade i kyrkobyggnaden eller den kyrkliga miljön, och där kostnaderna för förvaltningen faller på församlingen.

På sikt kan situationer där Svenska kyrkan samäger, sambrukar eller samförvaltar skyddad egendom med andra parter komma att bli vanligare. Det blir då viktigt att avtal mellan parterna tydligt visar hur kostnaderna dem emellan är fördelade så att kyrkoantikvarisk ersättning kan ges till den del av kostnaderna som är knuten till Svenska kyrkan.

Egendom som sålts eller på annat sätt överlåtits till annan ägare kan inte komma ifråga för ersättning. Inventarier med mera, som sålts eller skänkts till museer eller liknande, eller byggnader som sålts, kan därmed inte vårdas med stöd av kyrkoantikvarisk ersättning.

7. ÅTGÄRDER BERÄTTIGADE TILL KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING

Kyrkoantikvarisk ersättning får beviljas till kyrkliga kulturminnen enligt 4 kap. 2§ KML för **kulturhistoriskt motiverade kostnader** i samband med vård och underhåll. Vad som avses med detta på ett övergripande plan framgår i propositionen *Staten och trossamfundet – begravningsverksamheten, kulturminnena, personalen, avgiftsbetalningen mm.* (prop. 1998/99:38 s. 145–147). Där står bland annat att ersättningen är avsedd för den del av kostnaderna för förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena som är en följd av bestämmelserna i 4 kap. KML. Ersättningen ska inte användas för övriga kostnader för de kyrkliga kulturminnena, inte heller för förvaltning av annan kyrklig egendom, till att bedriva verksamhet, för administration eller för åtgärder som står i konflikt med kulturmiljölagens bestämmelser. I första hand bör ersättningen användas till att täcka extrakostnader vid större renoveringar och restaureringar men också i vissa fall till löpande underhållsarbeten, om de syftar till att bevara de kulturhistoriska värdena.

Enligt gällande avtal mellan staten och Svenska kyrkan och villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning kan inte ersättning utgå till allmän kompetensutveckling, till administration eller till byggandet av en fastighetsorganisation inom Svenska kyrkan. Löpande tjänster i församlingar, på stiftskanslier eller på kyrkokansliet, är inte ersättningsberättigade. Projekt som innehåller del av tjänst rörande projektledning, kontroll, besiktningar, inventeringar och konsultarbete är ersättningsberättigat, oavsett var tjänsten organisatoriskt är belägen. Kostnader för detta ska belasta respektive projekt. Ett projekt ska ha en tydlig början och ett tydligt slut och avse en specifik åtgärd, inte en befattning eller kompetens.

ERSÄTTNINGSNIVÅER

Villkoren anger vilka åtgärder som kan beviljas kyrkoantikvarisk ersättning. I denna handbok till villkoren

föreslås ersättningsnivåer för en rad olika åtgärder med ett riktvärde och med ett angivet spann inom parentes, till exempel 50 procent (33–67 procent). Riktvärdena för ersättningsnivåerna ska ge församlingarna större förutsägbarhet kring finansieringen av vård- och underhållsåtgärder liksom att ensa bedömningarna mellan stiftet. Inför ramansökan ska stiftet bedöma alla åtgärder i församlingens ansökan utifrån dess kulturavsnitt. Det rekommenderade riktvärdet för ersättningsnivåerna ska normalt användas. Ersättningsnivåerna bör hållas inom det angivna spannet och allt utanför spannet kan endast undantagsvis tillåtas. Alla avvikelser från riktvärdet eller spannet ska tydligt motiveras i samband med ramansökan. Det är endast tillåtet att använda de förvalda ersättningsnivåerna enligt handboken för PHS (det vill säga 10, 25, 33, 50, 67, 75, 90, 100 procent). Ersättningsnivåerna kan med fördel användas tillsammans med högsta belopp på projektets kostnad (till exempel 75 procent, dock högst 75 000 kronor).

VÅRD OCH UNDERHÅLLSÅTGÄRDER

Villkor 3a betonar att vård- och underhållsplaneringen är av mycket stor betydelse för en kostnadseffektiv och rationell förvaltning med hänsyn till de kulturhistoriska värdena. Vård- och underhållsplanerna är i detta sammanhang centrala verktyg och kyrkoantikvarisk ersättning kan därför endast ges till åtgärder som ingår i en sådan plan. Detta stöds även i Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2) som trädde i kraft den 1 januari 2014, som anger att ägare till kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser med tillståndsplikt ska svara för att en vård- och underhållsplan för det aktuella objektet finns. Villkor 4 beskriver hur rekommendationerna för vård- och underhållsplaner ser ut.

Åtgärder som inte är ersättningsberättigade är om-, till- och nybyggnad samt funktionsförbättrande åtgärder. Om-, till- och nybyggnad är ett stort ingrepp som leder till en funktions-, material- eller utseendeförändring som inte är förenligt med statens intentioner med den kyrkoantikvariska ersättningen. En ansökan som innehåller sådana kostnader bör ges ett avslag, alternativt delas upp i ersättningsberättigade respektive icke ersättningsberättigade projekt. De projekt som inte är berättigade ersättning ges ett avslag. Görs detta korrekt kommer enbart ersättningsberättigade kostnader med i beräkningsunderlaget till kyrkostyrelsens beslut om stiftsramar (se även villkor 12, om stiftens arbete med ansökningar). Endast i ett fåtal undantag kan vissa delar av om-, till- eller nybyggnad berättiga till kyrkoantikvarisk ersättning, se villkor 3b-d, 7 samt 8.

Ersättning kan utgå till planerade vård- och underhållsåtgärder på kyrkliga kulturminnen i enlighet med villkor 3a för:

Kyrkobyggnad, klockstapel exteriör

- Fasadenovering 50 procent (33–75 procent)
- Takarbeten, inklusive hänggrännor och stuprör 75 procent (50–90 procent)
- Tjärstrykning, omläggning av spån på tak eller fasad 75 procent (67–90 procent)
- Fönsterarbeten, samt dörrar 75 procent (50–90 procent)
- Konservering och underhållsinsatser av stendetaljer, lister, smides- och gjutjärn utförd av särskild kompetens 75 procent (67–90 procent)
- Dränering intill kyrkobyggnad och avledning av dagvatten som en del i en problemlösning för skydd av kulturhistoriska värden 75 procent (50–90 procent)

Kyrkobyggnad, klockstapel interiör och stomme (inklusive fast inredning)

- Ommålning, putslagning, rengöring 50 procent (33–75 procent)
- Reparation av konstruktionselement, murverk, bjälklag, till exempel sättningsskador 75 procent (50–90 procent)
- Sanering av mögel och eller rötskadade konstruktioner och impregnerat virke, åtgärd av fukt i golv, sanering av hussvamp, fågelträck och bon 75 procent (50–90 procent)
- Rengöring, konservering utförd av särskild kompetens 75 procent (67–90 procent)
- Rengöring och underhåll av mekaniskt urverk, kyrk-

klockor och klockbock 75 procent (67–90 procent)

- Rengöring och underhåll av orgelverk 50 procent (10–75 procent). Restaurering kan vara ersättningsberättigad. Vid restaurering bör ersättningsnivån generellt sett hållas låg. Särskild motivering krävs som förklarar åtgärdens karaktär och kulturavsnitt.

Kulturbistoriskt värdefulla inventarier (enl. 4 kap. 6§ KML)

- Rengöring, reparation och konservering av kulturhistorisk värdefulla inventarier, inklusive textilier, utförd av särskild kompetens 75 procent (50–90 procent). För åtgärder så som enklare rengöring av till exempel textilier, eller rengöring och enklare reparationer av ljuskronor, lampetter och ljusstakar, bör den lägre delen av spannet användas, samtidigt som man förtydligar detta genom en motivering.

Begravningsplats/kyrkotomt

För åtgärder på till exempel begravningskapell, bårhus, kyrkstallar och sockenmagasin belägna på begravningsplats kan ersättning utgå till samma åtgärder och ersättningsnivåer som för kyrkobyggnad enligt villkor 3a men med en generell neddragning på 25 procent med hänsyn till begravningsavgiften. Åtgärder på till exempel ett tak på ett begravningskapell har då riktvärdet $75 - 25 = 50$ procent. För dräneringsarbeten för ett begravningskapell gäller $75 - 25 = 50$ procent. Rekommendationen för en lägre ersättningsnivå är knuten till begravningslagen (1990:1144) där Svenska kyrkan får ta ut en avgift för att hålla kyrkogårdar och begravningsplatser i ordnat och värdigt skick.

Ersättning till åtgärder på begravningsplats får endast gå till särskilt kostnadskrävande åtgärder och gäller mycket höga kulturhistoriska värden. Alla andra kostnader bör täckas av begravningsavgiften. Ersättning kan till exempel ges till omläggning av grusgravar på större gruskyrkogårdar där gravarna är avgörande för områdets kulturhistoriska värde medan skötsel av grusgravar, såsom ogräsbekämpning, mönsterkrattning etcetera ingår i huvudmannens löpande drift och bör anses vara en motprestation för att överhuvudtaget beviljas ersättning till själva omläggningen.

För åtgärder på byggnad och mark på kyrkotomt kan ersättning utgå till samma åtgärder och ersättningsnivåer som för kyrkobyggnad enligt villkor 3a.

För begravningsplatser och kyrkotomter gäller i övrigt följande riktvärden för ersättningsnivån (efter att justering om 25 procent gjorts med hänsyn till begravningsavgiften):

- Omläggning, lagning, omputsning och ommålning av omgärdningar, det vill säga kyrkogårdsmurar, stigportar, staket, grindar 50 procent (33–75 procent)

- Rengöring, reparation och konservering av kulturhistoriskt mycket värdefulla gravanordningar på begravningsplats enligt villkor 2h 75 procent (67–90 procent)
- Omläggning av grusgravar 33 procent (25–50 procent)
- Antikvariskt kostnadskrävande skötselåtgärder på växtmaterial vanligen utförd av specialistkompetens, exempelvis hamling, formklippning av häckar. Särskild vikt läggs här vid de immateriella hantverkstraditionerna 33 procent (10–50 procent)
- Återplantering/förnyring av kulturhistoriskt värdefullt växtmaterial enligt vård- och underhållsplan för det gröna kulturarvet, exempelvis alléer, trädkransar 33 procent (10–50 procent)

STRATEGISKA VÅRD- OCH UNDERHÅLLSRELATERADE ÅTGÄRDER

I *villkor 3b* anges att kyrkoantikvarisk ersättning kan ges till strategiska vård- och underhållsrelaterade åtgärder. Med sådana åtgärder avses inventering, projektering, utredning, dokumentation m.m. inför och i samband med vård- och underhållsåtgärder eller andra ersättningsberättigade åtgärder. För att kyrkoantikvarisk ersättning ska kunna erhållas krävs det att det tydligt framgår på vilket sätt utredningen är till gagn för bevarande av kyrkliga kulturminnen. Villkoret avser att uppmuntra församlingarna att ta fram fullgoda beslutsunderlag inför och i samband med vård- och underhållsåtgärder. Nedan beskrivs några situationer där ersättning kan vara aktuell eller inte komma ifråga:

- Genom förstudie inför omfattande inre om-, till- eller nybyggnadsarbeten inventeras ofta behov, önskemål och begränsningar. Ofta är en arkitekt, konsult eller motsvarande med antikvarisk kompetens inkopplad i ett inledande skede för att reda ut förutsättningarna inför kommande arbeten. Förstudien ska syfta till att tillvarata och tillgodose byggnadens och inventarierna kulturvärden för att kunna beviljas.

Riktvärde ersättningsnivå: 50 procent (33–67 procent).

Riktvärde högstbelopp: 75 000 kronor.

- **Program eller upphandlingsunderlag för omgestaltning eller funktionsförbättring** där ingen eller liten antikvarisk hänsyn finns ska inte stödjas med kyrkoantikvarisk ersättning.
- **Värdförberedande åtgärder** såsom projekterings- och upphandlingsunderlag för till exempel tak-, fasad- och fönsterarbeten, konservering, renoveringsinsatser för interiörer och fast inredning. Det är viktigt att ta fram goda handlingar i god tid innan arbetet påbör-

jas. Det bidrar till att säkra arbetets kvalitet och att projektet blir klar inom utsatt tid. Ersättningsnivån bör motsvara den för själva åtgärden. I de fall handlingarna omfattar många olika åtgärds-kategorier, vanligen vid mer omfattande renoveringar, bör ersättningsnivån motsvara de samlade åtgärdernas medelvärde. Detta bör i så fall förtydligas i en motivering.

- **Antikvariska konsultinsatser** såsom vårdprogram, inventeringar, fördjupade historiska utredningar, sammanställning av arkivmaterial, karaktäriseringar, antikvarisk konsekvensbeskrivning, murverksdokumentation, antikvarisk medverkan och dokumentation. Sker inventering eller karaktärisering av begravningsplats i syfte att upprätta en vård- och underhållsplan behövs ingen sedvanlig justering om 25 procent göras med hänsyn till begravningsavgiften.

Hit hör även fördjupade studier vid uppdatering av inventarieförteckningar över kulturhistoriskt värdefulla kyrkliga inventarier utförd av särskild kompetens.

Kostnader för registrering av befintliga inventarieförteckningar i inventarieregistret Sacer kan vara ersättningsberättigade om det avser nyregistrering av äldre förteckningar som inte redan finns i Sacer. Stiftets kontroll av kyrkliga inventarier enligt § 8 4 kap. KML är inte ersättningsberättigat. Det bör ingå i stiftets ordinarie verksamhet.

Riktvärde ersättningsnivå: 75 procent (67–90 procent).

- **Upprättande av en lista för kulturhistoriskt mycket värdefulla gravanordningar** på begravningsplats enligt villkor 2h.

Riktvärde ersättningsnivå: 75 procent (67–90 procent).

- **Klimatutredning** där det finns klimatrelaterade skador på eller stark misstanke om bristande bevarandeklimat för kyrkliga kulturvärden kan stödjas med kyrkoantikvarisk ersättning.

Riktvärde ersättningsnivå: 75 procent (50–90 procent).

ANPASSADE LÖSNINGAR FÖR TEKNISKA INSTALLATIONER

Villkor 3c anger att kyrkoantikvarisk ersättning får ges till anpassade lösningar för tekniska installationer endast om kostnaderna är en följd av uttalade hänsynskrav eller villkor i länsstyrelsens beslut. Endast kulturhistorisk motiverade kostnader för en så kallad anpassad lösning kan utgöra grunden för beräkningen av ersättningen. Det ska framgå av ramansökan vad dessa kostnader består av. Exempel på anpassade lösningar för tekniska installationer som kan vara ersättningsberättigade är målning och/eller anpassning av radiatorer eller befintlig ljud- och ljusanläggning.

Riktvärde ersättningsnivå: 50 procent (33–75 procent).

SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

Villkor 3c medger också att kyrkoantikvarisk ersättning kan gå till skadeförebyggande åtgärder. Där är kulturarvsnyttan vanligen hög eftersom en låg investeringskostnad kan förhindra förlust av mycket stora värden. I en del situationer finns det anledning att räkna merparten av en installationskostnad som en kulturhistoriskt motiverad kostnad och ibland inte. Ersättningsnivån bör i samtliga nedanstående fall stå i proportion till vilka kulturhistoriska värden som skyddas och hur stor risken för skada är. För att underlätta gränsdragningen beskrivs några exempel nedan:

- **Åskskydd, brand/stöldskydd såsom larm och sprinklersystem** bedöms generellt utgöra stor kulturarvsnytta då relativt små kostnader förebygger potentiellt stora förluster av kulturhistoriska värden. Merparten av installationen kan i dessa fall räknas som kulturhistoriskt motiverad kostnad.

Riktvärde ersättningsnivå: 75 procent (67–90 procent).

- För **utbyte av gamla elsystem** ska det finnas en dokumenterad risk för skada på kulturhistoriska värden för att ersättning ska kunna beviljas. Elsystemets brister bör finnas dokumenterade, till exempel genom en elrevision eller vård- och underhållsplan, där riskerna med elsystemet tydligt framgår. Merparten av installationen kan i dessa fall räknas som ersättningsgrundande kostnad. Ersättning kan däremot inte utgå till modernisering eller installation av ny teknisk utrustning så som ljus- och ljudutrustning. Erfarenheter har visat att det vid större projekt, med utbyte av hela elsystem och som omfattar både gamla bristfälliga installationer och mer moderna, är svårt att dra gränser mellan vilka kostnader som kan anses ersättningsgrundande. Därför kan hela kostnaden för utbyte av elsystem anses vara ersättningsgrundande och en låg ersättningsnivå tillämpas.

Riktvärde ersättningsnivå: 33 procent (10–50 procent).

- För **utbyte av värmesystem** ska det finnas ett dokumenterat hot mot kyrkliga kulturvärden för att ersättning överhuvudtaget ska kunna beviljas. Eftersom åtgärden ofta i sig är kostnadsbesparande ska ersättningsnivån hållas låg.

Riktvärde ersättningsnivå: 25 procent (10–33 procent).

- Installation av **utrustning för klimatstyrning** på befintliga värmesystem kan beviljas ersättning om till exempel inredning eller inventarier kräver en intermitterant uppvärmning. Merparten av installationen kan i dessa fall räknas som kulturhistoriskt motiverade kostnader.

Riktvärde ersättningsnivå: 75 procent (50–90 procent).

Riktvärde högstbelopp: 150 000 kronor. Avvikelse från högstbeloppet för exempelvis mer komplexa, större kyrkobyggnader ska motiveras.

- **Avfuktning och ventilation** kan ersättas om det är en del i en problemlösning för skydd av kulturhistoriska värden. Merparten av installationen kan i dessa fall räknas som en kulturhistoriskt motiverad kostnad.

Riktvärde ersättningsnivå: 75 procent (50–90 procent).

FÖRVARING OCH SKYDD AV INVENTARIER

Villkor 3d anger att ersättning kan ges till åtgärder för förbättrad förvaring och skydd av kulturhistoriskt värdefulla inventarier, exempelvis textil- och säkerhetskåp. Ersättningsnivån bör stå i proportion till vilket ökat skydd inventarierna får, deras kulturhistoriska värde och hur föremålen används.

Kyrkoantikvarisk ersättning kan inte beviljas till att uppföra nya byggnader i till exempel förvaringssyfte.

Riktvärde ersättningsnivå: 75 procent (67–90 procent).

UPPRÄTTANDE, REVIDERING OCH KOMPLETTERING AV VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPLAN

Med villkor 4 betonas nyttan av aktuella vård- och underhållsplaner. Hittills finns ingen rekommendation om vad en vård- och underhållsplan bör innehålla för att kunna få kyrkoantikvarisk ersättning. I handboken följer ett resonemang i syfte att ta ett första steg mot sådana rekommendationer. Behovet har uppstått då allt fler planer överförs till digitala förvaltningsverktyg samtidigt som det finns anledning att på nytt formulera kulturhistoriska värden. En vård- och underhållsplan bör därför innehålla ett vårdprogram och en underhållsplan. För att planerna ska vara användbara som planeringsverktyg behöver de revideras regelbundet samt kompletteras med bedömningar utförda av särskilda sakkunniga. Såväl revideringar som nya bedömningar kräver i många fall att konsulter anlitas och att kostnader uppstår för dessa. Framtagande samt revidering av vård- och underhållsplaner kan ersättas med nedanstående procentsatser. Rekommenderat revideringsintervall då kyrkoantikvarisk ersättning utgår är tio år.

- **Vård- och underhållsplaner** för kyrkobyggnader, begravningsplatser, kyrkotomter och inventarier är ersättningsberättigade. Innehållet bör uppfylla Riksantikvarieämbetets föreskrifter (KRFS 2012:2), samt vara antagna av ansvarigt beslutande organ och registrerade i KBR (kyrkobyggnadsregistret).

Enligt Riksantikvarieämbetets föreskrifter ska vård- och underhållsplanen bland annat redovisa hur objekten ska vårdas och underhållas så att det kul-

turhistoriska värdet inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas. Det tolkar Svenska kyrkan som att vård- och underhållsplanen bör innehålla dels målskrivningar som handlar om vård, det vill säga ett vårdprogram, dels en underhållsdel som handlar om åtgärdsplanering och prioritering av åtgärder, det vill säga en underhållsplan.

Vårdprogrammet kan till exempel beskriva de kulturhistoriska värdena och föreslå strategier för bevarande, användning och utveckling av de kulturhistoriska värdena. Vårdprogrammet bör också omfatta en kortfattad beskrivning om anläggningens historia, en nulägesdokumentation samt åtgärdshistorik och till sist en källförteckning. Programmet bör ge ett förslag på hur anläggningen, byggnaden, byggnadsdelen eller inventarien ska vårdas så att det kulturhistoriska värdet inte minskas och dess karaktär inte förvanskas. Här är materialval respektive arbetsmetod för relevanta byggnadsdelar, inventarier eller växtlighet viktig. Där det inte på förhand går att säga vilket material eller vilken metod som kan föreskrivas bör det framgå att en utredning bör göras som kommer kunna ge svar på frågorna samt vilken kompetens som bör anlitas.

Underhållsplanen bör upprättas med god framförhållning och innehålla kostnader för relevanta åtgärder och en åtgärdsplanering som utgår från relevant sakkompetens. Med god framförhållning menas att föreslagna åtgärder i underhållsplanen bör finnas för minst tio år framåt. Detsamma bör gälla för målskrivningar i vårdprogrammet. Därefter bör en revidering av hela planen göras. Såväl sedvanligt underhåll som tillståndspliktiga åtgärder bör ingå i planen. De kulturhistoriska värdena bör avgöra vård- och underhållsplanens ambitionsnivå. För att främja ett förebyggande underhåll bör det även finnas intervallsatta underhållsmetoder beskrivna för relevanta byggnadsdelar.

Riktvärde ersättningsnivå: 75 procent (67–90 procent).

- **Vård- och underhållsplan för det gröna kulturarvet** på kyrkotomt och begravningsplats är ersättningsberättigat om växtligheten har mycket höga kulturhistoriska värden. Vård- och underhållsplanen ska ha en tydlig antikvarisk profil och ska vara utförd av särskild kompetens. I alla andra fall bör begravningsverksamheten bekosta vård-, underhålls- eller skötselplaner. En vård- och underhållsplan för det gröna kulturarvet innehåller även den ett vårdprogram och en underhållsplan.

Växtligheten på skyddade kyrkotomter och begravningsplatser utgör ofta en betydande del av det kulturhistoriska värdet och omfattas även den av kulturmiljölagen. Att vårda och underhålla en begravnings-

ningsplats så att dess kulturhistoriska värde inte minskar innebär att bevara den struktur och det innehåll som begravningsplatsen har. Det bästa sättet att bevara ett högt hortikulturellt kulturhistoriskt värde är att hantera växternas naturliga förändring i enlighet med skötseltraditionen. Genom att begravningsplatser som regel behåller sin funktion och har haft samma ägare och förvaltare under lång tid leder det ofta till en skötseltradition med långsamma förändringar, vilket i sin tur leder till höga kultur- och naturvärden. Målet med ett vårdprogram är att ta tillvara, vårda och förvalta dessa värden.

När vårdprogrammet är fastställt kan det användas som underlag för framtagandet av en underhållsplan, som beskriver hur platsen bör underhållas så att det långsiktiga målet i vårdprogrammet ska uppnås, samt en skötselbeskrivning, som beskriver vilka moment som kan utföras på platsen årligen eller med upp till två års intervall, för att de långsiktiga målen ska kunna uppnås.

En vård- och underhållsplan för det gröna kulturarvet på en begravningsplats, finansierat med kyrkoantikvarisk ersättning, ska alltid delfinansieras av begravningsavgiften.

Riktvärde ersättningsnivå: 50 procent (33–67 procent).

DRIFTSKOSTNADER

Villkor 5; Driftskostnader är normalt inte ersättningsgrundande, men prop. 1998/99:38 anger fall där det ”endast är kulturhistoriska intressen som motiverar ett bevarande”. I propositionen används ordet ”undantagsvis” samt att omständigheterna i det enskilda fallet ska avgöra. Dessa skäl motiverar villkorsskrivningarna om samsyn mellan församling och länsstyrelse samt särskilt motiv för att ansökan ska beviljas. Motiven ska framgå i stiftets ansökan om ram till kyrkostyrelsen. Villkoret ska tillämpas restriktivt och vägledande vid bedömningen ska vara *största möjliga kulturarvsnnytta*. Detta gäller i synnerhet på begravningsplatser.

Om ersättning beviljas till driftskostnader ska det alltid föregås av en konsekvensbeskrivning för de kulturvärden som påverkas.

Drift i *villkor 5a* avser **objekt med särskilt komplicerade bevarandeförhållanden**. Det ska vara kyrkomiljöer med mycket stora kulturhistoriska värden som av kulturhistoriska skäl kräver kostsamma anläggningar, till exempel sprinklersystem eller klimatanläggningar för särskilda inventarier.

Riktvärde ersättningsnivå: 75 procent (67–90 procent).

Drift i *villkor 5b* avser **objekt som församlingen helt saknar användning för i församlingens ordinarie verksamhet**. För att ersättning ska kunna beviljas bör läns-

styrelsen i sitt tillsynsarbete ange att driften är nödvändig för bevarandet av objektets kulturhistoriska värden. Det kan exempelvis röra sig om byggnader som tagits ur bruk och där rivning inte är ett realistiskt alternativ med hänsyn till miljöns kulturhistoriska värden. Enligt propositionen ska sådana ärenden bedömas från fall till fall och ordet undantagsvis används. För att bedöma om kyrkoantikvarisk ersättning ska kunna komma ifråga för drift av sådana ”ur bruk tagna” objekt är det viktigt att se till förvaltarens hela ansvarsområde, det vill säga kulturarvsansvaret. Ersättningssystemet ska inte kunna användas för att successivt överföra byggnader till en övertalighetslista där skötseln sedan blir helt ersättningsberoende. Om full kostnadstäckning föreslås ska motivering finnas med i stiftets ramansökan till kyrkostyrelsen.

Riktvärde ersättningsnivå: 75 procent (67–100 procent).

STIFTSÖVERGRIPANDE ELLER NATIONELLT ANGELÄGNA KUNSKAPSUNDERLAG

Villkor 6 anger att ersättning får lämnas till att ta fram generella eller riktade stiftsövergripande eller nationellt angelägna kunskapsunderlag, så kallade stiftsprojekt och nationella projekt. För att säkerställa att projekten har en sådan karaktär bör de tas fram i bred samverkan. Formerna för detta beskrivs närmare i kommentarer till villkoren 15 och 16, se nedan. Samfinansierade projekt prioriteras av kyrkostyrelsen.

Ersättningsnivån bör stå i proportion till projektens kulturarvsnytta samt till de ersättningsnivåer som redovisas i denna handbok oavsett om åtgärden berör en församling, stift eller nationell nivå.

Riktvärde ersättningsnivå: Egeninsatsen samt andra delfinansieringar, så som fonder eller forskningsmedel, ska redovisas.

INFORMATIONS- OCH VISNINGSSATSER

Villkor 7 avser att reglera när kyrkoantikvarisk ersättning kan användas för informations- och visningsinsatser. Ersättning kan exempelvis användas för att informera allmänheten om pågående vård- och underhållsprojekt genom till exempel skyltning eller tillfälliga utställningar.

Riktvärde ersättningsnivå: 75 procent (50–90 procent).

Informations- och visningsinsatser på **stiftsnivå eller nationell nivå** bör innehålla jämförelser och analyser mellan regionens eller landets kyrkliga kulturminnen och de kulturhistoriska värden de representerar. Därtill bör projektet redovisa ny information för att kunna beviljas ersättning. Dessa insatser bör huvudsakligen bekostas av Svenska kyrkan. Att kyrkoantikvarisk ersättning kan beviljas till denna typ av åtgärd betonar vikten av ny information om det kyrkliga kulturarvet med relevans för framtida generationer. Samfinansierade projekt prioriteras av kyrkostyrelsen.

Riktvärde ersättningsnivå: 33 procent (10–50 procent).

För alla informations- och visningsinsatser gäller att enklare sammanställningar av karaktäriseringar och kyrkober beskrivningar, lön för guider, generellt öppethållande, permanenta utställningar eller tryck i stora upplagor inte är ersättningsberättigade.

ARBETE FÖR ÖKAD TILLGÄNGLIGHET FÖR PERSONER MED NEDSATT RÖRELSE- OCH ORIENTERINGSFÖRMÅGA

Villkor 8; Arbetet med att tillgängliggöra kyrkomiljöerna medför många gånger att särskilda utredningar, särskild utformning eller särskilda materialval måste göras av hänsyn till miljöernas kulturhistoriska värden. Ersättning kan utgå till kulturhistoriskt motiverade åtgärder för tillgänglighetsförbättrande åtgärder för personer med funktionsnedsättning. Ersättningen kan utgå där det krävs antikvarisk kompetens eller en arkitekts medverkan i planerings- eller projekteringskedet. Oftast uttalas dessa krav inför länsstyrelsens tillståndsbeslut, inför stiftsstyrelsens beslut eller i en vård- och underhållsplan. Erfarenheter har visat att det är svårt att dra gränser mellan vilka kostnader som kan anses ersättningsgrundande. Därför kan hela kostnaden för tillgänglighetsåtgärden anses vara ersättningsgrundande och en låg ersättningsnivå tillämpas.

Riktvärde ersättningsnivå: 25 procent (10–33 procent).

Åtgärder som kan härröras till reglerna om enkelt avhjälpta hinder enligt 8 kap. 2 och 12§ PBL anses här höra till fastighetsägarens ansvar och ska inte ersättas med kyrkoantikvarisk ersättning. Detsamma gäller tillgänglighetsförbättringar på begravningsplats, exempelvis anpassad hårdgörning av gångar, som bör inrymmas i begravningsavgiften. Allmän tillgänglighetsanpassning i en kyrkobyggnad, så som utförande av kontrastmarkeringar, byggande av RWC (rullstolsanpassad toalett) samt anpassning av bänkar för att få plats med rullstol bedöms vara en åtgärd som bör belasta församlingsverksamheten och som inte är ersättningsberättigad. Särskilda materialval till RWC, allmän belysning, automatiska dörröppnare med mera är heller inte ersättningsberättigat.

Undantag från de ovanstående fallen är om kyrkan ska tillgängliggöras endast av kulturhistoriska skäl, och gäller sträckan från exempelvis parkering eller gatan till kyrkans entré och vidare in till kyrkorummet. Sådana undantag bör motiveras i ramansökan.

ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING ELLER SÄRSKILD UNDESRÖKNING ENLIGT 2 KAP. 13§ KML

Villkor 9; När det gäller utredning och undersökning av fasta fornlämningar så är huvudregeln enligt 2 kap. KML att det är den som ska utföra ett arbetsföretag (den term som används i KML för exploatörers verksamhet) som är ansvarig för kostnaderna för utredning

och undersökning av fornlämningen. Staten står för kostnaden endast i några undantagsfall som specificeras i 2 kap. 14 § KML.

Villkoret uttrycker att kyrkoantikvarisk ersättning kan ges till kostnader förknippade med arkeologi om ett antal kriterier uppfylls. Med angelägna vård- och underhållsåtgärder avses dräneringsarbeten, grundförstärkande arbeten, golvomläggning till följd av klimatproblem med mera. Med ”inte utan betydande olägenhet” avses att ingen alternativ lokalisering för markingreppen finns. Grundmotivet till detta är att många kyrkomiljöer är fornlämningstäta och att ingrepp i fornlämningar därmed kan vara mycket svåra att undgå. Avsikten med villkorsskrivningen är att kostnader förknippade med arkeologiska insatser inte får bli ett hinder för angelägna vård-, underhålls- och till-

gänglighetsinsatser för de skyddade delarna av kyrkomiljön. Tillämpningen av detta villkor förutsätter hög grad av samsyn mellan församling och länsstyrelse om åtgärdernas betydelse för bevarandet.

Ersättning kan utgå till arkeologisk utredning eller förundersökning. Ersättningen bör då stå i proportion till procentsatsen som kommer att utgå för åtgärden som initierade den arkeologiska utredningen/förundersökningen.

VÅRD OCH UNDERHÅLLSÅTGÄRDER PÅ KYRKLIGA KULTURMINNEN

Villkor 10 ska på sikt utgå från villkoren och istället ingå i villkor 3. Se därför tidigare avsnitt om Åtgärder berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning och villkor 3 i handboken.

8. HANDLÄGGNING OCH SAMRÅD

ANSÖKAN OM KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING

Villkor 11; Det är den ekonomiska enhetens ansvar att ansöka om kyrkoantikvarisk ersättning och att säkerställa att ansökan är komplett enligt villkoren och de riktlinjer som respektive stift tillhandahåller. Det är viktigt att länsstyrelsens tillstånd inhämtas så tidigt som möjligt i den kyrkoantikvariska ersättningsprocessen så att arbeten som inte kommer att beviljas tillstånd av länsstyrelsen sorteras ut ur beräkningsunderlaget för kyrkoantikvarisk ersättning. Huvudregeln är därför att de åtgärder man söker kyrkoantikvarisk ersättning för redan är prövade enligt 4 kap. KML och att tillstånd till åtgärderna beviljats, om åtgärderna bedömts vara tillståndspliktiga.

Erfarenheten visar dock att det ofta är svårt för församlingarna att hinna ta fram fullgoda ansökningshandlingar för tillståndsprövning parallellt med att åtgärderna kostnadsberäknas och budgeteras. Likaså kan tillståndsprövningen försenas beroende på bemanning och ärendebelastning inom länsstyrelserna. Om tillståndsprövningen därför inte är avgjord när ansökan om kyrkoantikvarisk ersättning görs, kan församlingen istället för tillstånd bifoga kopior på de kompletta ansökningshandlingarna.

I villkoret anges också att de åtgärder som avses i ansökan inte får vara påbörjade vid ansökningstillfället om det inte gäller akuta åtgärder. Denna del av villkoret är knuten till vård- och underhållsplaneringens centrala roll i förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena. En god framförhållning gör det möjligt att planera åtgärder och ansökan om kyrkoantikvarisk ersättning i god tid så att arbetena inte behöver sättas igång innan besked getts om eventuell stöd. Det är dock möjligt att påbörja åtgärderna efter ansökan lämnats in till stiftet om församlingen är villig att riskera att ersättning kan komma att nekas. Åtgärder som akut behöver sättas igång kan stöd-

jas med ersättning om kontakt med stiftshandläggare och länsstyrelsen tas så snart åtgärden behöver göras.

Stiftsstyrelsen har två möjligheter att bevilja kyrkoantikvarisk ersättning till en akut åtgärd. Dels genom omfördelning av ofördelade medel från tidigare ramår, då församlingen kan få beslut om kostnadstäckning relativt snabbt i och med stiftsstyrelsens beslut (läs mer om ändring av ärendebeslut i villkor 21 och rekvisition i villkor 23). Och dels genom den årliga handläggningsordningen för ansökan. Då kan församlingen inte få beslut om kostnadstäckning förrän stiftsstyrelsens beslut för kommande ramår. En möjlighet är att åtgärda den akuta skadan (om risk för ytterligare skador finns) med temporära material och temporärt utförande och att sedan söka ersättning i vanlig ordning. Kostnader för de akuta insatserna kan räknas in i projektet i sin helhet.

Församlingens ansökan sker på särskild blankett (bilaga 2) tillhandahållen av stiftet med de bilagor som behövs för att bedöma ansökan. En kopia på beslut eller delegationsbeslut från kyrkorådet ska bifogas ansökan om att man avser att söka kyrkoantikvarisk ersättning, till vilket objekt och till vilken åtgärd. Beslutet från kyrkorådet ska verifiera att ansökan är sanktionerad av kyrkorådet.

Obligatoriska bilagor i församlingens ansökan:

- Kyrkorådets beslut
- Länsstyrelsens beslut (om tillstånd krävs)
- Projektbeskrivningar för församlingsprojekt innehållande beskrivning av åtgärderna som ska utföras, konsekvensbeskrivning för de kulturhistoriska värdena, tidplan för genomförandet, specificerad kostnadssammanställning
- Övriga beslut, yttranden, till exempel bygglov (om så krävs)

STIFTENS ARBETE MED ANSÖKNINGAR OCH REMITTERING TILL LÄNSSTYRELSE

Villkor 12 reglerar stiftets arbete med ansökningarna och remissen till länsstyrelsen och behandlar bland annat vikten av att länsstyrelserna i så hög grad som möjligt samordnar sina bedömningar. Motivet till detta är naturligtvis att församlingarna ska behandlas lika oavsett vilket län de hör till. Proceduren för samrådet kan variera mellan stiftet beroende på hur många län man samverkar med. Lämpligt är dock att minst ett samrådsmöte hålls under remisstiden. Det är stiftets ansvar att bereda stiftets egna ansökningar och ansökningarna från församlingarna och begära in synpunkter från länsstyrelserna inför ramansökan.

Villkoret syftar också till att nå en enhetlig beredning mellan stiftet. Inkommande ansökningar från församlingarna ska registreras per åtgärdskategori i PHS. Detta för att stiftet och länsstyrelserna lättare ska kunna prioritera och sätta korrekt ersättningsnivå för respektive åtgärdskategori. Det ingår i stiftets uppgift att benämna projektet så att det blir tydligt och återger vad ansökan faktiskt handlar om. I stiftets beredning kan det alltså innebära att stiftet delar upp stora sammansatta projekt i mindre projekt som bedöms och prioriteras var för sig. Budgeten måste i dessa fall justeras mellan de olika projekten så att totalkostnaden inte överstiger den ursprungliga ansökan. Stiftet bör också återkoppla till församlingen om det skett uppdelningar av större projekt så att de vet hur de ska redovisa projekten i den slutliga rekvisitionen.

Syftet med uppdelningen är att bara ersättningsgrundande kostnader ska komma med i stiftets ramansökan samt att varje åtgärd ska få korrekt ersättningsnivå. Kostnader som till exempel enbart rör ombyggnation kan sorteras ut då detta inte är ersättningsberättigat.

Erfarenheter har visat att stora sammansatta projekt tenderar att inte bli klara i utsatt tid. Därför är det viktigt att förutom att dela upp dem, också etappindela dessa typer av projekt på olika ramår. Etappindelningen ska framgå i PHS projektnamn.

Villkor 12 a avser stiftets och länsstyrelsens bedömning i fråga om ersättningsnivåer för respektive projekt. Handbokens rekommenderade riktvärde gällande ersättningsnivåer ska utgöra en utgångspunkt för respektive bedömning. Villkoret och handboken strävar efter samsyn mellan kyrka och stat. Skiljer sig ändå stiftets och länsstyrelsens bedömning åt ska båda bedömningarna redovisas i kommentarsfältet i PHS.

Avvikelser från de angivna riktvärdena för ersättningsnivåerna ska motiveras för projekt med prioritet 1 och 2. Motivet skrivs in i kommentarsfältet med tydliga avsändare. Skrivs motiveringen i kommentarsfältet syns den i rapport 5 – *Ansökan om ram*.

Motivet bör anges med bäring på kulturavsnittet. Till exempel varför kulturavsnittet är extra stor eller liten i förhållande till det rekommenderade riktvärdet för ersättningsnivån? Motiv som ospecificerad hög eller låg kulturavsnitt, akut eller angelägen åtgärd är inget godtagbart motiv.

Det lägre spannet för ersättningsnivån ska användas om kulturavsnittet och/eller den kulturhistoriskt motiverade merkostnaden bedöms vara låg, medan det högre kan användas om den bedöms vara mycket hög. I alla andra fall bör det rekommenderade riktvärdet användas.

Full kostnadstäckning (det vill säga 100 procent) är endast tillåtet enligt villkor 5b samt för stifts- och nationella projekt men bör så långt som möjligt undvikas i samtliga fall.

Villkor 12b avser stiftets och länsstyrelsens bedömning i fråga om prioritering för respektive projekt. Villkoret och handboken strävar efter samsyn mellan kyrka och stat. Skiljer sig ändå stiftets och länsstyrelsens bedömning åt bör båda bedömningarna redovisas i kommentarsfältet i PHS.

Bedömningen ska följas av ett motiv för projekt med prioritet 1. Motivet skrivs in i kommentarsfältet med tydliga avsändare. Skrivs motiveringen i kommentarsfältet syns den i rapport 5 – *Ansökan om ram*.

Prioritet 1 ska endast användas i de fall det gäller en mycket angelägen eller akut åtgärd där det finns en uppenbar risk för förlust av kulturvärden. Prioritet 2 är normalprioritet för åtgärder och innebär att de sker med god framförhållning enligt vård- och underhållsplan. Prioritet 3 innebär en låg prioritet ur kulturmiljösynpunkt för projekt med låg kulturavsnitt och där ersättning endast kan ges i de fall medel finns. Frågor som motivet för högsta prioritet bör svara på är till exempel: Vilka är de kulturhistoriska värdena? Varför är åtgärden angelägen eller akut? Hur ser den antikvariska ambitionsnivån ut?

Villkor 12c avser tillståndspliktiga projekt där församlingen inte har lämnat in länsstyrelsens tillstånd, eller kopia på inskickad ansökningshandling, i samband med ansökan om kyrkoantikvarisk ersättning. Stiftet bör vid remisstillfället särskilt uppmärksamma länsstyrelsen på sådana projekt.

Villkoret rör också sådana projekt som eventuellt inte är tillståndspliktiga, men där ersättning kan beviljas. Sådana projekt kan vid remisstillfället vara okända för länsstyrelsen och det är därför av stor vikt att stiftet uppmärksammar länsstyrelsen på dessa projekt.

Villkoret 12d rör projekt där omständigheterna ändrats sedan ansökan lämnats in och där ändringen kan

komma att påverka hur mycket ersättning som kan beviljas. Sådana omständigheter kan exempelvis vara villkor som länsstyrelsen ställt i tillståndsbeslut under remisstiden och som har betydelse för bedömningen av den antikvariska merkostnaden.

ANSÖKAN OM RAM

Villkor 13 och 14 rör stiftens ramansökan till kyrkostyrelsen där sista ansökningsdatum är satt till den 31 mars. Till ansökan bifogas särskild blankett som tillhandahålls av kyrkokansliet, Bilaga 3, *Blankett för ramansökan KAE*. Ramansökan ska skickas in både digitalt och som utskrift till kyrkokansliet. Den utskrivna ansökan ska skrivas under av stiftsstyrelsens ordförande och stiftets handläggare.

I ramansökan är det extra viktigt att ansökt totalbelopp överensstämmer i PHS (rapport 5) med den ansökningsblankett som skickas in till kyrkokansliet. Registrerad budget i PHS ligger till grund för kyrkostyrelsens beslut, inte stiftens skriftliga ramansökan. Ett första uttag ur PHS görs den 1 april. Det är stiftens ansvar att rätt budget är registrerad i PHS till den 1 april.

Om stiftsstyrelsen så vill kan avslag beslutas för de ansökningar som prioriterats med ett *a* (avslag) respektive *ats* (avslag tillstånd saknas) redan inför ramansökan.

Det är viktigt att stiftsprojekten har en strategisk betydelse och att projekten är regionalt förankrade hos berörda länsstyrelser och stift. Den regionala samrådsgruppen är ett självklart forum för att initiera, planera och bereda stiftsprojekten.

Stiftet ansöker om stiftsprojekt på blankett tillhandahållen av kyrkokansliet. Projektbeskrivningen ska tydligt redogöra för projektets mål, syfte, detaljerad budget, samverkan, delfinansiering och tidplaner för start och avslut samt tidplaner för de huvudsakliga åtgärderna i projektet.

Stiftsstyrelsens ramansökan ska innehålla:

- Blankett för ramansökan KAE (bilaga 3)
- Blankett, projektplan, för ansökan om stiftsprojekt (bilaga 4)
- Utdrag ur PHS, rapport 5

KYRKOKANSLIETS ARBETE MED RAMANSÖKAN OCH REMITTERING TILL RIKSANTIKVARIÉÄMBETET

Villkor 15; I 4 kap. 16 § KML står att Riksantikvarieämbetet ska ges tillfälle att yttra sig över fördelningen i landet. Tidtabellen för den kyrkoantikvariska ersättningsprocessen är snäv och för att möjliggöra en rationell handläggning sammanställer kyrkokansliet stiftens ramansökningar och remitterar ett första förslag till fördelning i landet tillsammans med de nationella projekten till Riksantikvarieämbetet i början av april år 1 (se tidplanen i slutet av handboken). Om behov finns

kan kyrkokansliet och Riksantikvarieämbetet träffas så att myndigheten får möjlighet att ställa frågor kring fördelningen innan remisstidens utgång.

NATIONELLA PROJEKT

De nationella projekten ska i likhet med stiftsprojekten vara av strategisk karaktär och vara förankrade såväl i den centrala samrådsgruppen som hos stiftshandläggarna. Det kan ske i olika forum till exempel i stiftssamråd, nyhetsbrev, samverkansrum och interna hemsidor. För att säkerställa detta ska ansökningarna behandlas av en beredningsgrupp från Svenska kyrkan samt utomstående experter.

KYRKOSTYRELSENS BESLUT OM FÖRDELNING I LANDET

Villkor 16 reglerar innehållet i kyrkostyrelsens beslut. Beslutet bereds av kyrkokansliets handläggare. Handläggningen syftar till att säkerställa att de föreskrifter och villkor som finns för kyrkoantikvarisk ersättning återspeglas i fördelningen till stiftet.

Om något stifts- eller församlingsprojekt inte bedöms uppfylla villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning så kan kyrkostyrelsen göra en justering innan stiftsrामarna slutligen fastställs. Alla justeringar dokumenteras och motiveras i kyrkostyrelsens beslutsunderlag.

I de fall kyrkokansliet ser ett överutnyttjande av prioritet 1 kommer en anpassning av ansökan att göras. För att minska diskrepansen mellan stiftet kan kyrkostyrelsen sätta ett tak på andelen prioritet 1. Vård- och underhållsplaner inräknas i en särskild ram och påverkas inte av taket. Den slutliga uträkningen av ramfördelning framgår i kyrkostyrelsens beslut.

I projekt där det finns stora diskrepanser mellan stiftets och länsstyrelsernas prioritet, ersättningsnivå eller motivering gör kyrkostyrelsen en prövning utifrån villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning. Resultatet dokumenteras i kyrkostyrelsens beslutsunderlag.

FÖRANKRING AV FÖRDELNING INOM RESPEKTIVE STIFT

Villkor 17; I 4 kap. 16 § KML står att länsstyrelsen ska ges tillfälle att yttra sig över fördelningen i länet. Detta kan ske när kyrkostyrelsen beslutat om hur stora ramar stiftsstyrelsen har att fördela. Avsikten med samrådet är att länsstyrelserna ska ha fått tillfälle att yttra sig över stiftets slutgiltiga förslag till fördelning innan stiftsstyrelsens beslut i september och att beslutet kan stödjas av länsstyrelsen.

STIFTSSTYRELSENS BESLUT OM FÖRDELNING AV ERSÄTTNING I STIFTEN

Villkor 18a anger till vilka projekt kyrkoantikvarisk ersättning beviljats. I stiftets underrättelse till församlingen (villkor 19) ska projektnamnet i ramansökan användas i underrättelsens ärendemening. Ärendeme-

ningen är viktig och anger huvudsakliga åtgärder och vilka kostnader som kan härröras till det aktuella projektet.

Villkor 18b rör projektets ersättningsnivå i procent och beviljat högstbelopp som kan utbetalas i det aktuella projektet. Om projektet blir billigare än beräknat är det ersättningsnivån som är styrande för hur mycket pengar som kan utbetalas, inte högsta beloppet.

Villkor 18c; Beviljade medel kan rekvireras under två år. Från det första året som också avser året för raman-sökan och ännu ett år. Därefter har varken församling eller stiftet dispositionsrätt till pengarna. Förlängning kan sökas till ett tredje dispositionsår om särskilda skäl föreligger (läs mer om dispositionstid i villkor 26).

Villkor 18d; Stiftsstyrelsen har möjlighet att själv ställa särskilda villkor knutna till de enskilda besluten. Ett obligatoriskt villkor som stiftet ska ställa är att revisorsintyg alltid ska bifogas alla slutrekvisitioner och att länsstyrelsernas villkor har uppfyllts, detsamma gäller antikvariskt intyg om länsstyrelsen kräver detta för åtgärden. (Läs mer om rekvisition i villkor 23–25.)

Om stiftet så bedömer kan det vara lämpligt att villkora beslutet om kyrkoantikvarisk ersättning med krav

på besiktning av antikvarisk expertis för att säkerställa kvaliteten i utförandet. Det kan också vara aktuellt för stiftet att ställa krav på att församlingen ska anlita antikvariskt sakkunnig. Sådana situationer uppstår främst där ersättning beviljas till ej tillståndspliktiga underhållsåtgärder och att det därmed inte finns något länsstyrelsebeslut med villkor om antikvarisk medverkan i ärendet. Villkoret kan också handla om hur större projekt bör kommuniceras till allmänheten.

ÄNDRING AV ÄRENDEBESLUT

Villkor 21 anger att länsstyrelsen ska höras om stiftet ändrar ersättningsbeslut eller fattar nya ersättningsbeslut under pågående ramår. Villkoret avser att säkerställa att väsentliga ändringar som kan komma att påverka kulturhistoriska värden kommuniceras med länsstyrelsen. Formerna för yttrande och samråd kan variera mellan stiftet men målet är i likhet med villkor 17 att stiftets beslut bör kunna stödjas av länsstyrelsen.

Villkor 21a anger att länsstyrelsen ska höras om stiftet avser göra en väsentlig ändring av ersättningsnivån i ett beslut. Med väsentlig avses här en förändring med mer än 20 procent.

9. EKONOMIHANTERING OCH REDOVISNING AV ERSÄTTNINGENS FÖRDELNING OCH EFFEKTER

REKVIERING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING

Villkor 22. Hänvisning till handboken för PHS.

Villkor 23 och 24 anger regler kring rekvisitionen och vad den ska innehålla.

Stift och församling kan antingen rekvirera hela ersättningen när samtliga kostnader som kan kopplas till projektet har redovisats, eller rekvirera delbelopp löpande under projektet, exempelvis vid större projekt. Stiftet bör uppmana församlingen att rekvirera beviljad ersättning så snart åtgärden är avslutad och obligatoriska intyg eller andra handlingar har inhämtats. Stiftet respektive kyrkokansliet avgör hur många delrekvisitioner som är tillåtna att göra.

Det är stiftets ansvar att se till att församlingarnas rekvisitioner är korrekta. Det innebär att blankett och bifogade intyg ska granskas. Om misstanke finns att något inte är korrekt bör stiftet snarast inleda en utredning och se till att felet korrigeras. Exempelvis där misstanke finns om att en del av stiftsstyrelsens beslut inte har uppfyllts eller att kostnader som inte hör till det aktuella projektet eller kostnader som täckts av en annan ersättningsform eller bidrag har inkluderats i rekvisitionen.

För att kyrkoantikvarisk ersättning ska kunna betalas ut ska nedanstående anvisningar beaktas och följande dokument fyllas i och skickas in till:

*Svenska kyrkan
Kyrkokansliet
Ekonomi- och finansavdelningen/KAE
751 70 Uppsala*

För rekvisition gäller:

- Korrekt ifylld och undertecknad **rekvisitionsblankett** med tillhörande kostnadssammanställning och finan-

sieringsredovisning för projektet (se Bilaga 5, *Blankett för rekvisering av KAE för församlingar och pastorat* och Bilaga 6, *Blankett för rekvisering av KAE för stift*).

- o Varje PHS projekt-id rekvireras separat. Ursprungsansökan kan ha delats upp i olika kategorier utifrån åtgärdstyp och därmed fått olika projekt-id och ersättningsnivåer.
- o På blankettens sida 1 (bilaga 5 och 6) anges beloppet för den aktuella rekviseringen. Det är inte möjligt att rekvirera mer medel än vad kyrkostyrelsen och stiftsstyrelsen beslutat fördela.
- o I kostnadssammanställningen av projektet som finns på blankettens sida 2 ska hela det upparbetade beloppet och hela finansieringen fyllas i, inte bara för den enskilda rekviseringen.
- o I finansieringsredovisningen som finns på blankettens sida 2 ska projektets beviljade högstbelopp anges.
- o På blanketten ska också anges om tidigare rekvisering skett inom projektet. Det gäller framför allt projekt som har etappindelats eller om tilläggsanslag har beviljats.
- o Det finns också utrymme att lämna övriga upplysningar av vikt för rekviseringen.
- När stiftet sänder in församlingens/pastoratets rekvisition till kyrkokansliet ska blanketten med **begäran om utbetalning** bifogas handlingarna (se Bilaga 8, *Blankett begäran om utbetalning församlingsprojekt*). På denna har stiftet möjlighet att komplettera med information.
- **Revisorsintyg** utfärdat av auktoriserad eller godkänd revisor. Detta betyder att förtroendevald revisor således ej kan lämna intyg. (Se Bilaga 7, *Blankett för revisorsintyg*.)

- o Revisorsintyg krävs vid samtliga slutrekvisitioner av församlings- och stiftsprojekt oavsett belopp, samt vid delrekvisition av församlings- och stiftsprojekt i de fall delrekvisitionen överstiger 500 000 kronor. Kravet på revisorsintyg syftar till att säkerställa en korrekt ekonomisk redovisning av den statliga ersättning som Svenska kyrkan erhåller. Stiftelsen har själva möjlighet att bestämma om att delrekvisitioner under 500 000 kronor ska innebära krav på revisorsintyg.
- o Revisorns uppgift är att göra en granskning av projektets ekonomiska redovisning i enlighet med god revisionssed i Sverige. Revisorn ska granska följande:
 - att den ekonomiska redovisningen av projektet är korrekt,
 - att det tydligt framgår vad den kyrkoantikvariska ersättningen har använts till,
 - att kostnader/fakturor stämmer med stiftsstyrelsens beslut gällande det aktuella projektet.
 - Observera att revisorn ska intyga kostnaden för projektet, inte ersättningsbeloppet.
- o Revisorn ska ta del av ansökan om kyrkoantikvarisk ersättning och stiftsstyrelsens beslut om fördelning av medel till åtgärden. Uppdragsgivaren (församling/pastorat/stift) ska tillhandahålla dokument som bland annat innehåller följande uppgifter som revisorn kan utgå ifrån i sin granskning:
 - vilket ramår beslutet gäller,
 - för vilket projekt ersättning beviljats,
 - beviljad ersättningsnivå och beviljat högsta belopp,
 - under vilken tid medlen kan rekvireras,
 - projektbeskrivning,
 - stiftsstyrelsens beslut inklusive eventuella villkor och förbehåll.
- o Revisorsintyget bör utfärdas på den av kyrkokansliet tillhandahållna blanketten (bilaga 7). Oavsett om blanketten används eller om revisorn utfärdar eget intyg ska revisorsintyget innehålla följande uppgifter:
 - uppgift om att intyget avser rekvisition av kyrkoantikvarisk ersättning,
 - uppgift om uppdragsgivare (församling/pastorat/stift), dess organisationsnummer, PHS projekt-id, projektnamn, ramår,
 - redovisning av projektets tilldelade ersättningsnivå i procent och högstbelopp i kronor, faktiska kostnader i projektet, eventuell tidigare rekvirerad ersättning, KAE belopp för den aktuella rekvisitionen,
 - en slutsats där revisorn anger om det kan anses att kostnaderna härrör till det objekt och de åtgärder som angivits i stiftsstyrelsens beslut,
 - redovisning av eventuella avvikelser och brister som framkommit gällande den ekonomiska redovisningen,
 - intyget ska vara undertecknat av den revisor som utfört granskningen och innehålla kontaktuppgifter samt vara daterat.
- o Kostnaden för revisorsintyg får inkluderas i kostnadsunderlaget för det aktuella projektet. Efter att fakturan från revisorn normalt kommer efter slutförd rekvisition krävs ingen separat verifikation för denna kostnad, kostnaden ska dock anges på rekvisitionsblanketten. Revisorsgranskning av projekt som finansierats av kyrkoantikvarisk ersättning anses vara en extern konsultkostnad och räknas inte som en del av Svenska kyrkans interna administration. Därför är revisorsintyg ersättningsberättigat.
- Ett **antikvariskt slutintyg** om antikvarisk medverkan krävs enligt länsstyrelsens eller stiftets beslut. Det åligger församlingen att se till att den antikvariska medverkanden om så krävs skriver ett antikvariskt intyg efter avslutat arbete. Om intyg inte krävs ska det framgå av kommentar på rekvisitionsblanketten. Intyget ska bifogas vid slutrekvisitioner, det vill säga den sista rekvisitionen som görs inom ett projekt med ett visst PHS projekt-id. Med andra ord gäller intyg för alla projekt även etappindelade projekt. Antikvariskt intyg gäller alltså även etappindelade projekt samt tilläggsanslag som har eget projekt-id.
- o Enligt Riksantikvarieämbetets vägledning om antikvarisk medverkan vid tillämpning av 3 kap. 14 § och 4 kap. 3, 9 och 13 §§ kulturmiljölagen (1988:950) samt 2 och 16 §§ förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer gäller att länsstyrelsen i sin myndighetsutövning ska fatta erforderliga beslut och ha tillsyn över att de beslut som fattas följs. Det är sedan byggherrens (det vill säga församlingens) ansvar att se till att en kompetent och lämplig expert anlitas enligt de villkor som länsstyrelsen ställt i sitt beslut. Experten arbetar således på uppdrag av byggherren. Om det är länsstyrelsen eller annan antikvarisk sakkunnig som godkänner arbetet genom ett antikvariskt intyg har ingen betydelse för utbetalning av kyrkoantikvarisk ersättning.
- o Om antikvarisk medverkan inte krävs för genomförda åtgärder ska detta tydligt anges i bilaga 8, *Blankett för begäran om utbetalning församlingsprojekt*.
- o I det antikvariska slutintyget ska följande uppgifter finnas med:

- Objektnamn och ärendemening från stiftsstyrelsens och/eller länsstyrelsens beslut.
 - Kort sammanfattning vad som utförts.
 - Eventuella avvikelser från stiftets eller länsstyrelsens beslut och motiv till avvikelserna.
 - Antikvarisk bedömning av de genomförda åtgärderna.
- o Kostnaden för antikvarisk medverkan får inkluderas i kostnadsunderlaget, det vill säga i kostnaden för det aktuella projektet.
 - o För vidare vägledning hänvisas till Riksantikvarieämbetets vägledning för antikvarisk medverkan.
 - o Stiftelsen har möjlighet att begära in ytterligare bilagor till rekvisitionen, exempelvis konservatorsrapport, vård- och underhållsplan, inventeringsrapport eller projekteringsrapport. Dessa dokument behöver inte skickas in till kyrkokansliet vid begäran om utbetalning.

En utbetalningsplan för rekvisitering fastställs varje år av kyrkokansliet och förmedlas till stiftshandläggarna. Vanligen sker utbetalning 12 gånger under ett kalenderår, efter att inkomna rekvisitioner granskats och vidimerats av kyrkokansliet.

Redovisning av egna omkostnader

Administrativt arbete får inte ersättas med kyrkoantikvarisk ersättning, till exempel upprätta ansökningshandlingar eller delta på byggmöten. Arbete som har utförts med egen personal för åtgärder som är ersättningsberättigat och som ingår i kostnadssammansättningen ska styrkas med tidrapport undertecknad av arbetsgivaren. Det är stiftets ansvar att arbetet utförs med erforderlig kompetens.

Särskilda omständigheter

Om särskilda skäl föreligger kan ersättning utbetalas även om inte alla villkor i stiftsstyrelsebeslut uppfyllts. Särskilda skäl avser situationer där beslut om ersättning är förknippat med flera villkor och församlingen av något skäl inte förmått uppfylla alla dessa och det är uppenbart orimligt att hela det beslutade ersättningsbeloppet skulle frysa inne. Det kan exempelvis röra situationer som står utanför församlingens möjlighet att påverka, såsom en entreprenörs konkurs eller liknande. Samråd med berörd länsstyrelse ska göras innan ersättning betalas ut till projekt där alla villkor inte är uppfyllda.

REKVIRERING AV STIFTSPROJEKT

Villkor 25; I samband med att medel för stiftsprojekten slutrekvireras ska projekten avrapporteras och redovisas för kyrkokansliet. Av redovisningen ska måluppfyllelse och resultat framgå liksom i vilken grad projektet följt projektbeskrivningen.

I rekvisitionen av varje stiftsprojekt ska projektet och dess resultat sammanfattas med maximalt 1500 tecken (inklusive mellanslag) och skickas till kyrkokansliet och enheten för kulturavstöd i ett digitalt worddokument. Denna text kan komma att tillgängliggöras på Svenska kyrkans intranät och eller externa hemsida.

DISPOSITIONSTID OCH OMFÖRDELNING INOM BEFINTLIGA RAMAR

Villkor 26; Beviljade medel är tillgängliga från 1 januari aktuellt ramår till 31 december året därpå, det vill säga år 2 och 3 enligt tidplanen i slutet av handboken. Extra utbetalningar på aktuellt ramår kan också ske i januari år 4. Ett nytt projekt (nytt PHS projekt-id) får inte skapas år 4 i PHS. Tilläggsbeslut (PHS allocation) till ett befintligt projekt och flytt av redan beviljat och genomfört projekt till tidigare ramår är möjligt att göra senast i januari år 4. Kompletterande rekvisition med bilagor ska dock vara kyrkokansliet tillhanda senast sista dag för rekvisition i januari. Om utbetalning ändå har gjorts i strid mot ovanstående regler kan stift eller församling komma att bli återbetalningsskyldiga.

Det är kyrkokansliet som betalar ut den kyrkoantikvariska ersättningen till församlingar och stift. Medel som kvarstår i ramarna efter att dispositionstiden gått ut är inte längre tillgängliga för församlingar eller stift och kyrkostyrelsen kan besluta om ny fördelning av dessa medel. Medelöverskott inom ramarna kan uppstå när projekt som beviljats medel inte genomförs, genomförs i begränsad omfattning eller av annat skäl blir billigare än beräknat.

Vid överskott kan ramförbrukning ske genom att projekt från ett senare ramår som vid tidpunkten ska avslutas och rekvireras får belasta en tidigare ram. Sådan förbrukning av äldre ramår innebär ändringar i stiftsstyrelsens beslut och förutsätter därför nytt beslut av stiftsstyrelsen eller av från denne delegerat organ. Ett sådant arbetssätt innebär även att beslut om nya projekt eller omfördelade medel enligt villkor 21 behöver tas för att på nytt teckna in det frigjorda ekonomiska utrymmet i den yngre ramen.

ANSÖKAN OM FÖRLÄNGD DISPOSITIONSTID

Villkor 27; Ansökan om förlängd dispositionstid av enskilda projekt ska ske på blankett tillhandahållen av kyrkokansliet och ska vara kansliet tillhanda senast 16 januari år 4. För att kunna göra en utbetalning senare än januari år 4 krävs ett beslut om förlängning från kyrkostyrelsen eller ett organ med delegation av kyrkostyrelsen. Om utbetalning ändå har skett efter januari år 4 utan förlängningsbeslut kan stift eller församling komma att bli återbetalningsskyldiga.

TIDPLAN FÖR HANDLÄGGNING AV KYRKO- ANTIKVARISK ERSÄTTNING

NÄR	SENAST	HÄNDELSE
År 00	maj	Församlingarnas ansökan om tillstånd för tillståndspliktiga åtgärder bör ha inkommit till respektive länsstyrelse.
År 00	oktober/ november	Ekonomisk enhet ansöker hos respektive stiftsstyrelse om kyrkoantikvarisk ersättning för åtgärder som ska genomföras under dispositionstiden för ramår 2, det vill säga år 2–3. Länsstyrelsernas tillstånd eller yttrande har först inhämtats och bifogats.
År 01	31 januari	Länsstyrelserna yttrar sig till stiftsstyrelserna om stiftens och de ekonomiska enheternas ansökningar avseende åtgärdernas kostnad och prioritet ur kulturmiljösynpunkt.
År 01	31 mars	Stiftsstyrelserna ansöker om beslutsram för ramår 2 hos kyrkostyrelsen.
År 01	1 april	Kyrkokansliet gör ett uttag från PHS som bildar underlag inför kyrkostyrelsens beslut om stiftsramar.
År 01	30 april	Riksantikvarieämbetet yttrar sig över den första fördelningen av kyrkoantikvarisk ersättning över landet som har sammanställts av kyrkokansliet.
År 01	maj–juni	Kyrkostyrelsen fördelar beslutsramar till stiftet och egna nationella projekt.
År 01	juni– september	Stiftet bereder fördelningen av ram, utifrån den av kyrkostyrelsen erhållna beslutsramen. Stiftet ger länsstyrelserna möjlighet att yttra sig över den slutliga fördelningen inom stiftet.
År 01	september	Stiftsstyrelserna beviljar kyrkoantikvarisk ersättning till stiftsprojekt och ekonomiska enheter för åtgärder som ska genomföras ramår 2, vars medel disponeras år 2–3.
År 02	januari	Regeringen beslutar i regleringsbrev om statsanslag för ramår 2.
År 02	januari–år 3, december	Dispositionstid för kyrkoantikvarisk ersättning ramår 2.
År 03	1 maj	Kyrkostyrelsen lämnar in rapporten ”Svenska kyrkans redovisning angående de kyrkliga kulturvärdena och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen” inkluderande ramår 2 till kulturdepartementet.
År 03	31 december	Sista dagen för rekvisition av kyrkoantikvarisk ersättning ur ramår 2 för ekonomisk enhet.
År 04	16 januari	Stiftet ansöker om eventuell förlängd dispositionstid för projekt beviljade ur ramår 2.
År 04	31 januari	Sista dagen för rekvisition av kyrkoantikvarisk ersättning ur ramår 2 för stiftet.
År 04	31 januari	Stiftet redovisar statistik och resultat till kyrkokansliet inför redovisning till regeringen avseende kyrkoantikvarisk ersättnings fördelning och användning ur ramår 2. Det sker vanligen genom enkäter.
År 04	februari	Kyrkostyrelsen beslutar om eventuell förlängd dispositionstid för projekt beviljade ur ramår 2.
År 04	31 december	Sista dagen för rekvisition av kyrkoantikvarisk ersättning för projekt med förlängd dispositionstid ur ramår 2 för ekonomisk enhet och stift.

BILAGOR

- Bilaga 1. Riktvärden ersättningsnivåer
- Bilaga 2. Blankett för ansökan KAE för församling, pastorat
- Bilaga 3. Blankett för ramansökan KAE
- Bilaga 4. Blankett, projektplan, för ansökan om stiftsprojekt KAE
- Bilaga 5. Blankett för rekvirering av KAE för församling, pastorat
- Bilaga 6. Blankett för rekvirering av KAE för stift
- Bilaga 7. Blankett för revisorsintyg
- Bilaga 8. Blankett för begäran om utbetalning församlingsprojekt
- Bilaga 9. Blankett för begäran om utbetalning stiftsprojekt (används endast av kyrkokansliet)
- Bilaga 10. Barnkonsekvensanalys

